

- бажаною нині є певна технологізація навчання, яка вимагає чіткого структурування й логіки побудови концептуальної моделі підручника, надаючи змісту і побудові параграфу стрункість, ясність і привабливість веб сторінки Інтернет сайту.

Кожна з цих характеристик має бути врахована у змісті й методичному апараті сучасного ефективного підручника та дає змогу уточнити певні положення теорії підручникотворення.

Нові підходи до методичного апарату підручника інтегрованого курсу «Досліджуємо історію і суспільство» (5–6 клас)

*Н. М. Гупан,
доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник
відділу суспільствознавчої освіти
Інституту педагогіки НАПН України*

Підготовка підручників з історії і громадянської освіти для 5–6 класів Нової української школи відбувалась, на відміну від попередніх років, в умовах значної варіативності змісту предметів і відсутності чітко визначеної наукової позиції щодо психолого-педагогічних та методичних вимог до створення нових курсів, зокрема інтегрованих. Це очевидно, з одного боку, відкрило простір для значних розходжень і деякого авторського «волонтаризму» як у процесі розроблення модельних програм, так і підручників за тими програмами, зокрема у методичному апараті, а з іншого – для творчості та інновацій.

Проектування і розроблення підручників за модельною програмою інтегрованого курсу 5–6 класів «Досліджуємо історію і суспільство» дає змогу дещо узагальнити інноваційні підходи, які використані в методичному апараті цих навчальних книг. Коротко зупинимось на основних.

- авторами знайдено оригінальний спосіб побудови і розташування компонентів підручника: текстів, ілюстративного матеріалу, системи запитань і пізнавальних завдань, що відповідає структурі компетентісно орієнтованого уроку з трьох частин: вступної, основної та підсумкової. Кожен параграф підручника побудований за цим алгоритмом, що дозволяє вчителю організувати активну діяльність учнів і технологізувати навчання;

- текст підручника розподілений на основний (авторський, що містить інформацію за програмою) та додатковий (документи, визначення, пояснення). Тексти подано різними шрифтами і кольорами, що сприяє кращому орієнтуванню учнів. Додатковий текст за обсягом іноді досить значний, і автори пропонують його як самостійне та рівноцінне джерело знань. Насамперед це відбулось за рахунок зростання кількості історичних документів, до яких запропоновані спеціальні завдання для розвитку в учнів умінь аналізу історичної інтерпретації, критичного мислення тощо.

- змінився характер ілюстративного матеріалу: замість відтворюючих текст малюнків відібрано ілюстрації документальні, наочні та змістовні, які виступають як

історичні джерела і обов'язково аналізуються учнями за допомогою спеціальних завдань підручника. Розширився і перелік зображень, де значне місце посідають схеми, інфографіка, карти.

- удосконалений апарат засвоєння: створено своєрідну «канву» запитань і завдань, за допомогою яких підтримується постійний зв'язок авторів з учнями на всіх етапах опрацювання параграфу, забезпечується постійне керівництво їх самостійною пізнавальною діяльністю різного рівня;

- більш активно використані зовнішні прийоми орієнтування: шрифтові виділення, шмуцтитули, колонтитули, умовні позначки, піктограми тощо.

Очевидно, що таке оформлення методичного апарату насамперед відбиває уявлення авторів про необхідний та достатній рівень самостійності в користуванні учнями підручником, шляхах застосування його на уроці та під час домашньої роботи, його роль в організації навчання.

Практичне заняття як форма інтегрованого навчання громадянської освіти та історії в гімназії

*Л. Т. Рябовол,
доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник
відділу суспільствознавчої освіти
Інституту педагогіки НАПН України*

У результаті дослідження теми «Методичні засади і технології інтегрованого навчання громадянської освіти та історії в гімназії» нами встановлено, що практичне заняття – форма навчання, яка повною мірою дає змогу реалізувати в освітньому процесі гімназії компетентнісний та діяльнісний підходи. На основі узагальнення результатів наукових досліджень з проблематики практичного заняття нами запропоновано визначення цієї форми навчання як такої, що спрямована на закріплення й застосування набутих знань шляхом вирішення пізнавальних завдань репродуктивного і творчого характеру, внаслідок чого відбувається поглиблення та розширення знань, а також розвиток практично значущих умінь і навичок учнів та формування їхнього ціннісно-емоційного ставлення до предмета вивчення.

Доведено, що в процесі інтегрованого навчання громадянської освіти та історії в гімназії доцільно використовувати різні види практичних занять, зокрема: з вивчення нового матеріалу; повторювально-узагальнюючі тощо. Особливістю практикумів з вивчення нового матеріалу є виконання нескладних практичних завдань на підтвердження певних теоретичних положень, у процесі чого вчитель має надавати учням консультативну допомогу.

Обґрунтовано відповідну методику, яка охоплює послідовне проходження таких етапів: опрацювання нового матеріалу з використанням різних джерел інформації, зокрема підручника, обговорення можливостей його застосування; постановка проблеми, формулювання вчителем завдання, ситуації, яка потребує аналізу; пошук та виявлення матеріалу/інформації, необхідної для виконання завдання; безпосередньо виконання завдання; усний/письмовий виклад